

75 години от рождението на Григор Ленков

Небесните и земни релси на поета

Григор Ленков

Всеки човек има два живота – единият, който прекарва на тази земя в своето сложно или несложно житейско обкръжение, живот, който се затваря между скобите на двете съдбовни дати – датата на раждането и датата на смъртта, разделени от едно тире, способно да побере и измери всяка продължителност във времето, и другият, който го придружава през целия този низ от години и го продължава след неговото пребиваване на този свят.

Двата живота на Григор Ленков носят всички белези на едно изпълнено и достойно съществуване, което има своето място в нашата култура, в нашето духовно битие. И ако единият от тези два живота затвори своята скоба неочаквано преди двадесет години в Ленинград, където беше тръгнал по следите на своя „Евгений Онегин“ на Пушкинските празници на поезията, другият продължава в преводите, които ни остави той, в довършените и недовършени стихотворения, които терзаеха духа му, в статиите, предговорите, писмата и дневника му, които ни го разкриват такъв, какъвто го знаем и помним, такъв, какъвто ще то опознаят и запомнят и онези, които не са го познавали. Защото той ни остави своите „Небесни релси“, по които замина някъде в голямото пространство на небитието, за да можем да минаваме и ние по тях, да

се спираме по гарите на изящни стихове и строфи, да им се възхищаваме. И всички, които сме общували с него, и всички, които общуват сега чрез книгата му, която излезе посмъртно, с неговия дух и творчество, знаят много добре, че през тези два живота той носеше в себе си два свята, която вървяха успоредно в благородно съперничество и съревнование – света на личното творчество и света на преводаческото изкуство. (...)

И сега, когато разгръщаме книгата му и се докосваме до интимните му изповеди в дневника и писмата, не може да не усетим драматичния сблъсък на двата свята в душата на твореца. Измъчван от болезненото копнене да създаде свои поетични творби, той все отлагаше това или преследван от великите сенки на гениалните творци в световната поезия, просто коленопреклонно отдаваше целия си талант на тях и тогава блюдото на личното творчество оставаше празно и везните наклоняваха към онова изкуство, което го обладаваше изцяло. В такива мигове на осъзнаване на всичко това навярно той беше писал: „Преводачът трябва безпощадно и – уви! – окончателно да се прости с личните си амбиции на творец и да принесе талант, енергия, време – всичко – на превода. Изключенията в това отношение само потвърждават правилото.“

Не без страдание и болка е написал поетът тези думи, но затова пък без колебание може да се каже, че преводаческото творчество на Григор Ленков носи в себе си онези художествени измерения, които правят превода едно от най-трудните изкуства и го изравняват по достойнство с личното творчество. Със своите най-добри поетични интерпретации на големи и сложни творби като „Едисон“ на Витезслав Незвал – този апотеоз не само на чешка поезия на XX век, като „Евгений Онегин“ на Пушкин – това вечно произведение на руската класика, което нашата литература прие в своя контекст за осми път под неговото перо, и като лириката на Тютчев с нейното неизразимо изящество, той доказа, че това е възможно в най-висока степен и че нашия език, попаднал

Витезслав Незвал

Andante

На черните клавиши на рояла
ръката ти мълчи
Косите ти луната е побрала
във мрежа от лъчи
Очакване любов копнеж забравя
Спря черният роял
О пауза която не престава
О звук неотзвучал
Ръцете ти са като бели птици
заспали между нас
Погалвам тези плахи гълъбци
не ги целувам аз
Докосвам с устни хладните клавиши
и топлите уста
На дървесата сенките раздвижи
в очите ти нощта
Ти с водните им кръгове ме стига
вирът ѝ син блести
Към дъното му падам а се вдигаш
към висините ти

Витезслав Незвал

Върху острието на ножа

Още един политнал лист
и ето есента
Още един изваден зъб
и ето старостта
Още един живот
и няма кой да ме познае

Превод: Григор Ленков

в талантливите ръце, може да преражда и възкресява, да пресътворява чужди образци, да ги направи достойни на читателите често в по-добра форма от формата на оригинала. С тези различни, твърде различни по време, характер и творчество поети – Пушкин, Тютчев и Незвал, към които трябва да прибавим Лермонтов, Гьоте, Шели, Върхлицки, Хора, Ласло, Наги, Войтех Михалик и редица други – Григор Ленков от друга страна ни показва, че един преводач може да има широко амплуа и да се превъплъщава в автори с различни образни системи, с различна вътрешна нагласа и тоналност, с епохални различия в бележите на времето, в което те са живели.

Драмата на поета и преводача Григор Ленков носи всичките белези на онази драма, която съпровожда много творци и която носи очарованието на съдбовността. Тази съдбовност ние можем да открием и в личното му творчество, и в преводаческото му дело. Тази съдбовност не можем да не открием и в неговия кратък, недолговечен и неосъществен живот. Нея можем да съзрем и във всеки ред, останал след него и приел от тайнственото, магичното, загадъчното, което витае около рано отишлия си от живота и от света творец. Имаше нещо съдбовно, разбира се, преди всичко в жаждата му да опознае и обхване онази необятност на най-доброто, изтръгнато от непонятния хаос на вселената и създадено от неувимата материя на поетичното слово – това терзание го съпровождаше през целия му живот и се превърна в негова съдба и гибел. Неговият път през живота се среща и кръстоса с пътищата на много далечни и чужди творчества и на много близки и лични приятелства. В начупената неспокойна кардиограма на неговия живот се преплиташа редица литератури, съдби, имена. Там някъде през годините при тези многопосочно теглещи го нишки на съприкосновения го доведе при нас и го включи в един траен възел любовта му към чешката поезия, която си остана основен акцент в неговата преводаческа дейност. Заедно с него и Димитър Стефанов преведохме по онова време и взаимно редактирахме редица чешки и словашки поети – Витезслав Незвал, Ярослав Сайферт, Лацо Новомески, Константин Бибъл, Войтех Михалик, Мирослав Валек, антологията „Приятели“, антологията на чешката и словашката поезия, към която се прибави и Пенчо Симов, антологията на младата словашка поезия, към която се прибави и Атанас Звездинов. Бяхме свикнали да го приемаме като преводач в нашето всекидневие. Дори и не подозирахме, че пише. Но наскоро след излизането на нашето томче избрани стихотворения на Незвал „Метличини и градове“, на което ми беше съдено да бъда редактор, Григор ми донесе в същата стая на списание „Септември“, където се раждаше няколко години преди това изданието на Незвал и където беше ми носил част по част своя великолепен превод на „Едисон“, две свои стихотворения. Било е 1966–1967 г. Стихотворенията ме изненадаха. Те носеха нещо съвършено друго, съвършено различно от преведените творби. Носеха нещо само негово.

Това бяха стихотворенията „Трепетлика“ и „Играй си с топката“, които излязоха след това в списанието. С отпечатването на тези първи стихотворения след периода на „Родна реч“ благородният двубой между превод и оригинално творчество беше започнал. Не само това – беше излязъл на открита легална борба. Тя ще се оказва все по-плодотворна за преводаческото дело на Григор в годините, които престояха, но тогава никой от нас не подозираше още това. Той продължаваше да носи зад своята етична усмивка своята вътрешна драма на творец, своето нежно разпятие между поезия и превод, и ние се срещаме с него ту на литературни вечери в Чехословакия културен център, ту в Прага и Братислава на симпозиуми на преводачите от чешки и словашки, ту в Кърджали, Смолян, Плевен, където популяризирахме с неизменна любов чешкото и словашкото художествено слово. Неведнъж при общата ни работа с часове и дни сме мислили как трябва да се преведе отделна дума, отделно стихотворение, дълго сме умували как трябва да се кръсти една или друга книга стихове от словашки или чешки поет. Нерядко след свършената работа сме водили изповедни разговори, които си остават там някъде в годините между въздишката на стихотворението и ехото на превода. И винаги накрая, съвсем накрая, в интимни мигове на самопризнания, все едно къде – в малка кръчмичка в центъра на София, в Клуба на културните дейци в Кърджали, в ресторанта в Смолян или в късните нощи след привършилите симпозиуми в Чехословакия, когато идваха минути на откровения, пак думите: „И това ще преведа, и вече няма. Искам да напиша своя книга. Разбираш ли, книга...“ Измъчваха го идеите на ненаписаните творби. Напиращите в душата му чувства, които търсеха образ и подобие в завършени стихотворения, за да се появят на бял свят. И така както го измъчваше тази жажда да пише, и така както беше кондензирал в себе си много поетичен потенциал и енергия, изведнъж прие да преведе „Евгений Онегин“. Не без страх. Не без ужас, че няма да успее да постигне съвършенствата на този неподчинен на никакви мерки оригинал. Среща го често блед и разколебан. Говореше за строфата, която го е измъчвала, за стиха, който е останал да витае все още без български еквивалент в неговата таванска стаичка или там между дърветата, в зеления

Ярослав Върхлицки За мъничко любов

За мъничко любов избродил бих света бих крачил бос, без шапка в утрин синя, бих крачил в сняг, скрил в мене пролетта, бих крачил в буря с пеещ дрозд в гърдата, бих крачил сякаш по роса в пустиня. За мъничко любов избродил бих света като слепец, протегнал длан за милостиня.

Александър Сергеевич Пушкин Из „Писмото на Татяна до Онегин“

Щом влезе, те познах; и цяла изтръпнах, пламнах премаяляла и – „Той е!“ – шепнех без слова. Нали аз твоята реч долавях в пустинната си самота, когато милостиня давах или скръбта си заглушавах с молитвен шепот на уста. И в тоя миг на тихо бдение не ти ли, хубаво видение, сред полумрака се яви, нас мене се склони за кратко и думи на надежда сладко с любов и нежност промълви? Но кой си: ангел ли хранител или коварен изкусител – съмненията разруши! Или неопитна, душата с надежди празни се теши? И друга ще ми е съдбата... Да бъде! В твоите ръце сега съдбата си предавам; от теб с разплакано лице сега закрила умолявам. Та помисли: сама съм тук, скръбта ми никого не трога, разсъдъкът ми изнемогва и гасна аз без глас, без звук. Утехата да се надявам с единствен поглед ми върни или кошмара разпръсни със укор, който заслужавам. Привършвам. Пред съда ви строг от срам и страх сега бледнея... Но вашта чест ми е залог И доверявам се на нея...

Превод: Григор Ленков

кабинет на парка, където отнасяше по една оригинална строфа, за да я върне в превод... После – големият успех на „Евгений Онегин“. Първо. Второ. Трето издание...и пак онова разпятие между удовлетвореност и неудовлетвореност.“ Сега ми остава само да пиша. Трябва да пиша. Имам толкова идеи за стихотворение...”

И наистина трите стихотворения в „Пламък“ говореха недвусмислено, че той има какво и как да го напише, че идеите му за стихотворения, които толкова трудно се изливаха в поетическата му лаборатория, са чакали дълго да дойде техният ред след преводите, които го омотаваха в своите вълшебни нишки и не го освобождаваха, докато не ги извае, както беше свикнал, за да ги пусне да летят. Нали тези птици, които носеха чужди имена, но които бяха излезли от неговите разтворени длани, на които той беше вдъхнал свое дихание, летяха така свободно с дарената им от него свобода.

Преводач на поезия, анонимен творец, скромнен пресъздател на големи творби, задъхани и вехнещи дотогава в тесния простор на остарелите и уморени от времето и от сърдечната художествена недостатъчност преводи, Григор Ленков получи своето признание приживе, още преди оня фатален ден, когато с такава радост замина за Пушкинските дни на

поезията, откъдето не се завърна. Минали са двадесет години. Имаше много симпозиуми на преводачите от чешки и словашки в Прага и Братислава. Всеки път, когато отивах там, все ми се струваше, че ще го видя на летището, че ще срещна усмивката му при настаняването в хотела. Че ще чуя почукването на вратите сутринта. Че ще го видя на закуска. Напразно. Съседната стая, в която трябваше да бъде той, беше празна. Съседният стол, на който трябваше да седи по време на заседания, беше зает от друг...

И все пак и всъщност Григор Ленков – поетът и преводачът – е сред нас с всичко това, със своите и чуждите творби, станали негови – с „Едисон“, с „Евгений Онегин“, с Тютчев и преди всичко с онази изкопняна и – уви! – невидяна от неговите очи своя книга, която е не само литературен факт, но и цял живот, извървян по едни небесни релси.

Вътъо Раковски

ГРИГОР ЛЕНКОВ

е роден на 10 май 1938 г. в с. Опицвет, Софийско. Завършва българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В периода 1962–1964 г. работи като учител в Петърч, а през 1965 г. е литературен консултант във в. „Студентска трибуна“. От 1965 до 1968 г. е редактор в редакцията за чуждестранна литература в Радио София, а от 1968 г. до смъртта си е зам. главен редактор на списание „Родна реч“. Ленков е един от учредителите на Съюза на българските преводачи. През 1974–1977 г. е и секретар на секция „Художествен превод“ при Съюза на българските преводачи. Неговият жизнен и творчески път е прекъснат в Ленинград на 7 юни 1977 г.

Като поет дебютира със стихове в списание „Родна реч“. От 1959 г. се занимава с превод на поезия от чешки, руски, сърбохърватски, полски, лужишки, немски, английски и др. езици. Превежда стихове от Ф. Тютчев, В. Незвал, В. Михалек, Я. Върхлицки, Байрон, Гьоте, Шели и др. Член е на Съюза на българските писатели. Най-голямото му преводаческо дело е „Евгений Онегин“ на Пушкин (1971). Заедно със Светомир Иванчев превежда „Разкази от единия и от другия джоб“ (1966) на Карел Чапек, а с Любен Любенов – „Древноегипетска лирика“ (1969, превод от древноегипетски по подстрочник на съветския египтолог Кацнелсон). Съставител и редактор на „100 шедеври на европейската любовна лирика“ (1976), „Това е една любов“ на Олег Шестински (1978). Съставител и преводач на антологията „Антология на световната любовна лирика“ (1967, 1978), „Болка за Виетнам“ (1971), „Чешки и словашки поети“ (1971). Участва със свои преводи в „Лужишки поети“ (1963), „Избрани стихотворения“ (1964) от М. Ю. Лермонтов, „Избрана лирика“ (1965) от А. С. Пушкин, „Избрани произведения в 4 тома“ (1966, 1967) от Лермонтов, „Избрани произведения в 5 тома“ (1965–1967) от В. Юго, „Лирика“ (1968) от Дж. Байрон, „Избрани произведения в 6 тома“ (1969–1972) от Пушкин, „Виетнамски поети“ (1973) и др.

След смъртта на преводача съпругата му Цвета Ленкова подготвя за печат книгите: „Григор Ленков, Избрани преводи“ в поредицата „Български преводачи“ (изд. „Народна култура“, София 1981 г.), „Небесни релси“ (изд. „Български писател“, София, 1986 г.), „Понтийска елегия („Христо Г. Данов“, Пловдив, 1988 г.) както и книгите „Спасена светлина“ и „Как всичко се превръща в болка и история...“ (ИК „Жанет-45“, Пловдив, 2002 г.), съставени от съпругата му Цвета Ленкова. В Чешкия център в София ежегодно се провежда преводачески конкурс „По стъпките на Григор Ленков“.

Понтийска елегия

... талантът ми донесе гибелта
ТРИСТИА, III, 3, 74
Публий Овидий Назон

По този бряг Овидий е вървял,
загледан все на юг, натам, където
морето се издига до небето
като девети съдбоносен вал.

... Изхвърлен тук от сляпата вълна,
погребан жив сред тази дива пустош,
какво ти е оставало – да слушаш,
как вълноломът бие стремежа.

Луната тегне. Приливът расте,
вълна подир вълна в галоп се носи
като табун от смазващи въпроси –
и в твоите нозе издъхват те.

Но глух е оня, който в Рим кове
вердикт над теб и твоя стих напевен...
Реките тук текат от юг на север,
обратно духат всички ветрове.

Светът не ще узнае твоя гроб,
прахът ти с родна пръст не ще се смеси.
Пред императорските интереси
поетът е по-жалък и от роб!

Но над съдби, над суша и вода,
над цезари, епохи и пространства
като комета из душите странства
стихът – изстрадан вик за свобода.

И пак е август. Дългите ята
кръжат в небето като тъмен облак
и в писъка им глъхне твоят поплак
и твоят стон, изтръгнат от кръвта.

Те имат две родини, ти – една,
те пак ще се завърнат тук напролет.
А ти си птица, паднала сред полет
от своята главоломна висина.

И пак е август. Сребърни камии
пронизват нощем свода на небето...
Ти бий, ти бий, сърце, от скръб обзето –
море на мъката, шуми, шуми!

Отключвай се, безбрежен хоризонт!
Тръстици, извисете тънки флейти!
Вълни – бушуйте! Стихии – влейте
в душата ми тъгата на Назон!

На този свят не всичко ще умре.
На този свят не сме случайни гости.
... От фосфора на белите му кости
в зори сияе цялото море.

Григор Ленков

„Аз ще умра като скитник – на път, между звездите зареян“

Името на известния български преводач Григор Ленков чух за първи път в часовете по литература от своята учителка Кунка Семкова през 80-те години на миналия век. Тогава изучавахме „Евгений Онегин“ и за анализа на романа в стихове на Пушкин използвахме ненадминатия и досега превод на Григор Ленков, издаден от „Библиотека за ученика“. Преводаческото майсторство на Ленков ме накара да се замисля за изкуството на превода, което ни отваря незначителни светове. Осъзнах, че преводачът е и творец, който гради незрими мостове между писателя и читателя. Много българи и днес се докосват до Пушкин, благодарение на майсторския превод на Ленков, но малцина знаят истинската причина за внезапната му смърт в Ленинград през 1977 г. В края на февруари 1977 г. Григор Ленков довършва „Понтийска елегия“ – стихотворение, което има особено място в българската поезия. Елегията започва с мотото от Овидий, „... талантът ми донесе гибелта“. Звучи символично на фона на трагичните събития, които следват само четири месеца по-късно. През май 1977 г. излиза третото издание на „Евгений Онегин“ в превод на Григор Ленков. По това време той е зам. главен редактор в списание „Родна реч“. През юни същата година Ленков заминава за Пушкиновите тържества в Михайловское, СССР като представител на Съюза на българските писатели и на Съюза на преводачите. Има и лична покана от Съюза на съветските писатели. След тържествата му прилошава и е настанен в ленинградска клиника. Там го приема известният сърдечен хирург академик Фьодор Углов. Съпругата на преводача – Цвета Ленкова, която е също в Ленинград, повече не вижда съпруга си. Нито жив, нито мъртъв! В болницата ѝ казват, че съпругът ѝ се е хвърлил от прозореца (2-ри етаж). Академик Углов, няколко дни по-късно, също ѝ съобщава, че Ленков се е самоубил, скачайки от прозореца на болницата. Цвета Ленкова разказва в книгата „Как всичко се превръща в болка и история...“ (Издателска къща „Жанет 45“, Пловдив, 2002), че смъртният акт на

мъжа ѝ е без диагноза и че при запечатването на ковчега не е присъствал българин. „Загрижеността“ на тогавашния консул в Ленинград се изразява в следното – нарежда на секретарката си да каже на Цвета Ленкова да му се обади, за да ѝ изкаже съболезнования. Цяла седмица Ленкова остава с дъщеря си Горяна в Ленинград, докато съветските власти им разрешат да напуснат СССР – естествено с придружител. Тленните останки на преводача са изпратени в запечатан ковчег.

„От Пушкиновите тържества си дойде усмихнат и много развълнуван, с клонче от горите на Михайловское. Беше имал вълнуваща среща с правнук на Пушкин – Григорий, бе припомнил на пристигналите от цял свят почитатели на Пушкин неговия стих, „Отечество нам Царское село“ и бе говорил за това, че Пушкин ги е събрал в една родина, която носи името Поезия. Как можеше да помисля, че на другата вечер усмивката му, неговата безкрайно обаятелна усмивка, ще напусне света завинаги...“ (Цвета Ленкова)

След преживяната трагедия следват мъчителни години за семейството на Григор Ленков. Измислицата за самоубийството се подема и в България. Ленков не получава наградата за най-добър превод на „Евгений Онегин“ в СССР; ЦК на Комсомола отменя решението да го удостои с лауреатската награда за 1977 г. за превода на „Евгений Онегин“ и което е най-фрапиращо – отказват да помогнат финансово на семейството му, тъй като обявяват преводача за самоубиец.

Четирийсет дни след смъртта на мъжа си Цвета Ленкова научава от секретарката на списание „Родна реч“ Лилия Попниколова, че тогавашният председател на Съюза на българските писатели Пантелей Зарев е бил посетен от човек от органите на сигурността, който му е казал истинската причина за смъртта на Григор Ленков – вместо съдоразширяваща инжекция в болницата в Ленинград му е била поставена съдосвиваща. Цвета Ленкова успява да получи потвърждение от Върховната прокуратура на СССР чрез Главна прокуратура за лекарска грешка. Но след

това за нея започва ходене по мъките – никой не се осмелява да публикува истинската причина за смъртта на мъжа ѝ, макар че близките и колегите му са наясно, че този слънчев и пълен с енергия 39-годишен мъж не би посягнал на живота си, а и не е имало никакви причини за това. Ленков е имал прекрасно семейство – бил е щастлив баща на две деца. Изключително много е обичал работата си като заместник главен редактор в списание „Родна реч“. Самият той дебютира като поет на страниците на списанието, а една от поетесите, които открива и подкрепя, е талантливата Петя Дубарова. Работата му на преводач за него не е само професия, а и призвание. Той превежда от чешки, руски, сърбохърватски, полски, немски, английски и др. Усъвършенства чешкия си език в Прага, за да може да превежда чешка поезия и поспециално Витезслав Незвал. Приятелите му си го спомнят като изключително честен, скромнен и обаятелен човек.

„В работата си по претворяването на десетки поети и стотици стихотворения той бе довел преводаческата си лаборатория до съвършенство, което е достъпно на малцина. Благодарение на това съвършенство, той успя да пресъздаде на български гениалния Пушкин, да ни обогати с осмия и най-безспорния превод на „Евгений Онегин“ (Нино Николов). След смъртта на поета и преводача се разпространяват различни слухове и измислици за неговия край – инфаркт, убийство, самоубийство... През 70-те години на миналия век, в епохата на социализма, явно не е било възможно да се признае публично грешката на лекуващите лекари, тъй като съветската медицина е трябвало да изглежда безпогрешна. Абсурдно е обаче, че и 36 години по-късно истинската причина не е оповестена официално и мистерията около смъртта на Григор Ленков продължава да витае.

Мария Захариева